

UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ,
FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE
„GEORGE EMIL PALADE”
DIN TÂRGU MUREȘ

**UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI
TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ**

**ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE
DOMENIUL: FILOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

DOCTORAND:

Ancuța-Loredana BUNA (PAȘCAN)

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA**

TÂRGU MUREȘ

2022

**UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI
TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ**

**ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE
DOMENIUL: FILOLOGIE**

**MIHAI SIN. STUDIU MONOGRAFIC
Rezumat**

**Doctorand:
Ancuța-Loredana BUNA (PAȘCAN)**

**Conducător științific:
Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA**

TÂRGU MUREȘ

2022

SUMAR

ARGUMENT

CAPITOLUL I

ÎNTRE BIOGRAFIE ȘI LITERATURĂ

- 1.1 Preliminarii biografice
- 1.2 Literatura ca rațiune de a fi
- 1.3 Scurtă istorie a receptării critice
- 1.4 Interviuurile – un alt portret interior

CAPITOLUL II

UNIVERSUL PROZEI SCURTE

- 2.1 Tectonica prozei scurte. Teme, motive, structuri epice
- 2.2. Universul moral în *Așteptând în liniște*
- 2.3. *Terasa*. Călătoria interioară
- 2.4. Desenul existențial în *Rame și destin*
- 2.5 Lumea personajului

CAPITOLUL III

STRUCTURI NARATIVE ÎN ROMANELE LUI MIHAI SIN

- 3.1. Structuri epice, personaj și context istoric
- 3.2 Istorie și destin în *Bate și ți se va deschide*
- 3.3 Calea izbăvirii individuale în *Ierarhii*
- 3.4 *Schimbarea la față*. O aventură a căutării de sine
- 3.5 Transcendență și existență în *Quo vadis, Domine?*
- 3.6 *Ispita izbăvirii*. Iubirea ca mod de a fi
- 3.7 „Dezeroizarea” personajului

CAPITOLUL IV

DIMENSIUNI ALE EXPRESIVITĂȚII NARATIVE

- 4.1 În căutarea stilului
- 4.2 Realism și dezbattere morală
- 4.3 Neutralitate și radicalitate
- 4.4 Abordări stilistice

CAPITOLUL V

PUBLICISTICA

- 5.1 Publicistica socială
- 5.2 Mihai Sin – eseist

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

MIHAI SIN. STUDIU MONOGRAFIC

Rezumat

Mihai Sin este unul dintre cei mai importanți prozatori din perioada postbelică, figură marcantă a „promoției ’70”, scriitor dificil de încadrat, în cazul său referințele critice nefiind prea generoase, cel puțin după anul 1990, când interesul pentru opera sa a scăzut semnificativ, în mod nejustificat. Ne-am propus în această teză de doctorat să interpretăm personalitatea și opera lui Mihai Sin, dintr-o perspectivă monografică, în primul rând pentru a scoate în relief valoarea operei, a tehnicilor care stau la baza construcției discursului narativ, a subiectului, a personajelor, dar și pentru a încadra relieful scriiturii într-o orientare literară, valorizând creația prozatorului în contextul literaturii și în conștiința criticii literare.

Alegerea temei a reprezentat, de asemenea, o provocare, deoarece se poate spune că textele lui Mihai Sin au întâmpinat o oarecare rezistență în drumul lor spre public, comprehensiunea fiind îngreunată de discontinuitatea discursului narativ, de alternarea planurilor epice, de întreruperea fluxului ideatic, înțelegerea operelor presupunând o inițiere în limbajul și structura epicii moderne, în nuanțele discursului romanesc. Cercetarea noastră se fundamentează pe preocuparea de a descoperi opera unui prozator autentic, a unui publicist atent la detaliile realului, dar și a unui moralist nuanțat. Opera lui Mihai Sin se integrează în poetica realismului, a unui realism cu tentă psihologică, scriitorul cultivând o anumită neutralitate a expresiei, investigând relieful mentalităților, din perspectiva evoluției grupurilor socio-culturale, relevată mai ales prin inserția unor pasaje eseistice, cu tematică social-politică. Un alt aspect se referă la faptul că literatura postbelică a suportat consecințele ideologiei comuniste, operele literare asumându-și limitele impuse de cenzură sau de doctrina comunistă abuzivă, creația lui Mihai Sin reflectând, evident, toate aceste intemperii ideologice asupra esteticului.

Desigur, intenția monografică a cercetării noastre presupune explorarea întregii opere a lui Mihai Sin, în conexiune strânsă cu cele mai relevante aspecte biografice, la care am adăugat studiul unor răspunsuri la anchete, interviuri, cu scopul conturării unui profil complex, care să reliefeze amploarea personalității lui Mihai Sin, arhitectura operei, traiectoria unui destin sinuos, pornind de la premisa că „studiarea vieții celor mai merituoși literatori ai noștri nu se poate face fără

prealabile etape de documentare propriu-zisă, în biblioteci, în arhive sau pe teren”¹. Pentru a valoriza personalitatea scriitorului, lectura atentă a operei are un rol esențial, deoarece diferențiază percepția cititorului de autoritatea receptării critice, reflectând sentimentul vieții și al istoriei, actualitatea operei trebuind să fie permanent raportată la ființa lumii pe care o reprezintă, depășind imediatul înspre o proiecție în viitor, căci, scrie Alfred Adler în *Sensul vieții*, viziunea care integrează lumea provine din necesitatea integrării ființei umane în colectivitatea „pe care a sprijinit-o material și spiritual, prin diviziunea muncii și hărniciei și prin suficienta reproducere a speciei”². Pe parcursul tezei de doctorat ne propunem să urmărim modul în care anumite experiențe biografice (activitatea redacțională la revista „Vatra”) i-au deschis calea spre dezvoltarea vocației epice. Ne propunem de asemenea să conturăm o imagine de ansamblu a climatului politic și literar înainte și imediat după anul 1989, pentru a înscrie într-un context particular parcursul literar al scriitorului Mihai Sin, scoțând în relief elementele definitorii ale creației sale, în contextul literaturii contemporane. Destinul de scriitor este așadar încadrat în „rama” unei epoci, în care literatura română a cunoscut o traiectorie sinuoasă, frământată, fragmentară.

Structura tezei de doctorat corespunde obiectivelor investigației, teza de doctorat fiind structurată într-un *Argument* cu rol introductiv, cinci capitole și un set de concluzii. Cunoașterea biografiei unui scriitor poate orienta abordarea operei dintr-o perspectivă nouă, chiar dacă nu trebuie transgresate anumite limite în explorarea arhitecturii textului. De aceea, ne-am propus să înregistrăm etapele devenirii biografice a lui Mihai Sin (copilărie, adolescență, anii de tinerețe, aspecte familiale), din perspectiva unor dimensiuni ale existenței care se regăsesc, mai mult sau mai puțin transfigurate, în creația sa, de la suferințe la iluzii sau deziluzii.

Primul capitol, *Biografie și literatură*, în ciuda caracterului expozitiv, este necesar pentru reliefarea unor detalii biografice care au avut un impact semnificativ asupra operei: copilăria dificilă, dispariția prematură a tatălui, munca și studiile, cariera profesională (profesor de limba română la Nazna și Târgu Mureș, redactor al revistei „Vatra”), sinuozitățile vieții afective sau de familie etc. După debutul literar în revista „Steaua”, sunt publicate cărțile care l-au consacrat pe Mihai Sin (*Așteptând în liniște*, 1973; *Viața la o margine de șosea*, 1975; *Bate și ți se va deschide*, 1978; *Terasa*, 1979; *Ierarhii*, 1981; *Cestiuni secundare – chestiuni principale* 1983; *Schimbarea la față*, 1985; *Rame și destin*, 1989; *Quo vadis, Domine*, 1993, *Reședința*, 1996; *Marea miză*, 2003,

¹ Mircea Angheliescu, *Echilibrul între antiteze. Heliade – o biografie*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 316.

² Alfred Adler, *Sensul vieții*, traducere, cuvânt înainte și note de dr. Leonard Gavriliu, Editura Iri, București, 1995, p. 20.

București, 2008; *Ispita izbăvirii*, 2013). Activitatea literară a lui Mihai Sin a cunoscut momente faste din perspectiva receptării critice, dar și unele momente de eclipsă a comprehensiunii, mai ales după 1990. Tinerii scriitori formați în jurul revistei „Vatra” reprezentau un nucleu cultural care se remarcă prin apelul la factorul estetic fiind introduși într-o atmosferă electivă, un spațiu al performanței culturale și morale. Textele lui Mihai Sin dovedesc, subliminal sau premeditat, responsabilitate față de actul scrisului și față de condiția scriitorului.

Acest capitol se referă, de asemenea, la pasiunea pentru literatură a scriitorului, la traiectoria creativității, la premiile și distincțiile literare care i-au reconfirmat valoarea, chiar dacă opera lui Mihai Sin a fost uneori marginalizată, cititorii fiind cei care apreciază o anumită creație în timp, reacțiile receptării critice fiind elocvente în privința staturii și importanței cărților scriitorului târgumureșean. *Scurtă istorie a receptării critice*, un subcapitol important, relevă momentele cele mai importante ale receptării critice, cu accidentele care s-au produs, mai ales după anul 1990, când proza lui Sin a fost marginalizată, așezată într-un con de umbră. Importante sunt, din această perspectivă, interviurile acordate de scriitor, dar și dialogurile cu doamna Anca Sin, soția scriitorului, cadru didactic universitar, dialoguri care au avut darul de a proiecta interesul asupra unor detalii și aspecte inedite ale biografiei și operei lui Mihai Sin. Alături de Augustin Buzura, Gabriela Adameșteanu, Mircea Ciobanu sau Eugen Uricaru, Mihai Sin a debutat pe scena literaturii române printr-o voce puternică și fermă, opera sa având drept fundament propriile experiențe de viață, putându-se identifica în aceste texte un puternic accent al concretului existențial, al cotidianului surprins cu pregnanță a observației și descrierii epice. Multe dintre personaje au statutul unor „purtători de cuvânt” ai autorului, care își expune astfel punctul de vedere asupra lumii și asupra societății românești din acea vreme, într-o scriitură mobilă, disponibilă, alcătuită dintr-o mixtură de jurnalism și proză, de observație frustă și de reflecție lucidă asupra lumii.

Accentele de psihologie socială, remarcate în povestirile începuturilor, au reprezentat un exercițiu epic pentru romanele care au urmat, care au gravitat în jurul conceptului de literatură problematică, romane ce se disting prin caracterul impersonal al scriiturii, printr-o anume austeritate a expresiei, și printr-o percepție particulară a personajelor, care își derulează existența sub spectrul artificialului, dar și sub auspiciile unui destin prestabilit, dar se remarcă și prin configurarea narativă a unor teme minore, lipsite de rezonanțe eroice sau emfatice, Ion Simuț

remarcând ca dominante ale operei mediocritatea, eșecul, apatia, singurătatea, teme tratate într-o notă gravă, într-o tonalitate riguros-reflexivă.

Reprezentând în cărțile sale actualitatea imediată, scriitorul își asumă un registru epic analitic și evenimentțial, accentul fiind plasat asupra laturii mai puțin spectaculare a existenței umane, cotidianul oferind prozatorului experiențe care se concretizează în teme supuse unei analize lucide autentice, deoarece uneori amenințarea lăuntrică precipită jocul existențial, generând revelații dureroase. În proza scurtă și în romane, este ilustrativă condiția unor personaje fragile, depersonalizate, conturate într-o expresie de un realism neutru, cu aluzii subversive la contextul istoric alienant, dar și cu unele accente ideatice sau chiar ideologice ce depășesc limitele discursului realist. Mihai Sin și-a configurat o atitudine epică proprie, prin relevarea atmosferei existenței domestice, a vieții cotidiene, cenușie, aparent banală, romanele sale devenind, însă și parabole ale puterii, sau alegorii ale omului însingurat, aflat în miezul unei istorii alienante, astfel încât s-a putut constata existența unei anumite metafizici a realului, a unor reverberații nostalgice, prin încercarea de descifrare a mecanismelor sufletului uman și ale societății românești.

Cel de al doilea capitol, *Universul prozei scurte*, se referă la complexitatea universului tematic al prozei scurte, în succesiunea publicării volumelor care au marcat evoluția și parcursul creator al lui Mihai Sin, prin interesul pentru universul „obsedantului deceniu”, prin care autenticitatea relatării se îmbină cu pregnanța atmosferei morale, secvențele epicului având în subsidiar numeroase reprezentări ale unei etici pregnante, sugerate cu expresivitate scriiturii. Promovarea prozei scurte a constituit o preocupare și un program urmat cu consecvență în paginile revistei „Vatra”, Mihai Sin considerând că proza scurtă presupune și impune nevoia de actualitate, de abordare directă și imediată a realității. Incursiunea în proza scurtă va reliefa temele specifice, motivele și personajele dominante, analizele parcurgând un traseu bine delimitat al structurii epice. Interpretarea volumului de povestiri *Așteptând în liniște* va insista mai ales asupra universului moral, fiecare povestire relevând, prin accente definitorii, specificul destinului anumitor personaje care își propun să se expună printr-un mod inedit în sfera unui real tulburător. O călătorie interioară se concretizează în volumul de proză scurtă *Terasa*, în care se articulează, în forme precise, o întreagă lume surprinsă din perspectiva unor gesturi mărunte sau a unor evenimente alcătuite din trăiri profunde, întâmplări cu statut de unicat sau anumite gesturi repetitive. Volumul, alcătuit din cincisprezece povestiri, este o însumare de călătorii fiecare povestire descriind o călătorie, în lumea

reală sau în cea imaginară, relevant fiind accentul plasat asupra trăirilor, asupra stărilor interioare ale personajelor.

Cu un narator reprezentat ca prezență discretă, un narator care preferă să nu tulbure apele destinului și mai degrabă să le surprindă unda lor secretă, narațiunile se remarcă printr-o înlănțuire logică, scriitorul redând în general esența ordinii lucrurilor, reliefând cauzele care le tulbură contururile, care le activează sensibilitatea la schimbare. Volumul *Rame și destin* cuprinde, în cele șase povestiri, scrise într-un stil sobru, lipsit de crispări, biografii contemporane, în care destinul erorilor este recuperat cu pregnanță, chiar dacă opacitatea eroilor este abia sugerată de „sclipățul nostalgic” al gândului. Pentru narator, visul nu poate fi altceva decât un nemărginit coșmar, în prelungirea unei existențe monotone, care devine incompletă, căci austeritatea comentariului auctorial trece dincolo de gesticulația abundentă a personajelor. Se poate aprecia că volumele de proză scurtă ale lui Mihai Sin au drept numitor comun complexitatea personajelor, prin intermediul cărora este reprezentată realitatea, scriitorul valorificând tehnica dezeroizării personajelor, ce are drept consecință, în planul arhitecturii narative, o simplificare a povestirii, eroii fiind reprezentați în registrul sincerității asumate, în timp ce condiția umană este surprinsă în raporturile ei firești cu lumea.

Am examinat volumele de proză scurtă (nuvele, povestiri, schițe), interpretând temele predilecte: boala, moartea, bătrânețea, insomnia, oboseala, agresiunea psihică, cunoașterea și transgresarea propriilor limite, senzația de abandon, starea de revoltă și sentimentul eșecului. Personajele prozei scurte sunt „oameni comuni”, oameni fără (prea multe) calități, scriitorul fiind atent la faptele realității cotidiene, din nevoia prizei la actualitate, din ambiția de a aborda în mod direct realitățile imediate, concretul pur și simplu.

Proza scurtă a lui Mihai Sin, cuprinsă în trei volume (*Așteptând în liniște*, *Terasa*, *Rame și destin*), legitimează capacitatea prozatorului de a fixa în paginile sale firescul, autenticul, realitatea vieții cotidiene, într-o scriitură a notațiilor directe, prin care simplitatea expresiei este rezultatul efortului de a reprezenta mimetic banalul, cotidianul, sugerând caracterul simbolic al unor întâmplări minore din viața unor oameni comuni. Vocația lui Mihai Sin a fost, de fapt, proza scurtă, cultivată cu pasiune, într-un stil transparent, impersonal, chiar „voit alb” în care sunt surprinse teme recurente, prinse în țesătura micilor evenimente, ce rezumă bătrânețea, oboseala, blazarea, eșecul, frica, agresivitatea, revolta, teama de risc, moartea. De fapt, personajele lui Mihai Sin se apără de impertinența vitală, gregară, a celor din jur printr-un fel insolit de a percepe existența,

prozele sale denunțând aviditatea indiferentă a obișnuinței care provoacă o incontestabilă neliniște morală. Mihai Sin rămâne devotat prozei realist-obiective, sensibil la avatarurile realității și la revelațiile destinului.

Trecerea de la analiza prozei scurte la interpretările romanelor este realizată din perspectiva relațiilor, filiațiilor și convergențelor care se stabilesc între povestiri și nuvele și creațiile romanești. Romanele, ca și unele nuvele, figurează tema singurătății cuplurilor. În romanul *Bate și ți se va deschide* istoria personală, destinul protagonistului sunt figurate prin imaginea simbolică a unei călătorii, o călătorie care îi conferă senzația evadării din rutina zilnică, prin lentilele unei nostalgii indescritibile. Pe măsură ce se îndepărtează de cotidian, de gesturile existenței banale, personajul se adâncește tot mai mult în timpul interior, în adâncurile propriei conștiințe. Romanul călătoriei se împletește cu romanul iubirii pentru Natalia și cu repetatele confruntări, timpul interior fiind mai ales acela al mărturisirii, Octavian Șteflea căutându-și rațiunea de a supraviețui, mai degrabă decât legitimarea propriei identități.

Miza cărților lui Mihai Sin este reprezentată de adevărul cu contur psihologic, substanța acestor cărți fiind structurată dintr-o perspectivă analitică. Personajele (Octavian Șteflea din *Bate și ți se va deschide*, Pavel Mamina din *Ierarhii*) sunt complexe, autentice, remarcându-se printr-o conduită existențială desenată cu precizie și atenție la detaliile semnificative, printr-o sumă de procedee și de modalități epice adecvate conținutului. Plasat sub exigențele unei scriituri ce poartă investitura voinței de autenticitate, „personajul nu e figurat în dimensiune plană, ci este, mai curând, o proiecție multiformă, centrifugală a propriului său trecut, absorbind în sine, cu egală vigoare, supliciul culpabilității și beatitudinea expierii”³. Iluzia căutării adevărului plasează personajul în statutul de martor, un martor situat între propria interioritate cu obișnuințe și obsesii și detașarea de aspect contemplativ.

Așa cum observă criticul Iulian Boldea, „elocvența parabolei și ritualul analizei nu sunt premisele sub auspiciile cărora personajele lui Mihai Sin își recapătă contururile ontice, definindu-se la nivelul evenimentelor care le solicită dar și din perspectiva clarificărilor interioare pe care le efectuează ele însele. Prea puțin actant și mai degrabă oscilograf cathartic al propriilor aporii psihologice alimentate de aluviunile trecutului, personajul se cristalizează în progresie tensionată între amăgire și dezabuzare, între replierea în afectivitate și percepția agresiunii realului”⁴.

³ Iulian Boldea, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, p.125.

⁴ *Ibidem*, p. 126.

Personajul recurge astfel la un pact al autenticității căci cărțile lui Mihai Sin reunesc documentul sufletesc, printr-un fel de mitologie a eului care poate fi identificată aici prin descifrarea mecanismelor sufletești ale eroilor și prin mecanismele analizei psihologice și explorarea în stil neorealist, a reliefului unei realități confuze. Personajele, traumatizate din cauza trecutului, care nu le mai oferă fundamentul unui sens ordonator sau din cauza unui prezent cu o traiectorie confuză au un aspect „deconstruit”, artificial, din exces analitic sau din exagerări demonstrative și introspective. S-ar putea spune, astfel, că destinele personajele par să fie, într-un anumit fel, prestabilite, în măsura în care premisele și resorturile inițiale ale gesturilor eroilor se află în trecut, inițiativele lor prezente subordonându-se unor scenarii dintr-o altă vârstă a lor, astfel încât personajele au o structură de palimpsest, cu gesturi prezente care se suprapun unor gesturi din trecut, într-o sugestivă vehemență ontologică.

În acest sens, călătoria, în egală măsură simbolică și tragică, a lui Octavian Șteflea din *Bate și ți se va deschide* are, cum observă criticul Anton Cosma o componentă subiectivă, prin retragerea în trecut a personajului, dar și o componentă obiectivă, căci traseul spațial are dinamica unei experiențe cu caracter inițiativ, semănând cu alura unei coborâri în infernul existenței. Confesiunea, întoarcerea în trecut și meditația asupra istoriei, asupra lumii și asupra propriei condiții alternează cu observația realistă, iar voința de clarificare interioară se conjugă cu imperativul descifrării semnelor și sensurilor realității într-un discurs narativ care pune în joc efectele reamintirii prin confesiune și normele genului epistolar, analiza și percepția lumii obiective, prin atenta observare a detaliilor semnificative.

Protagonistul romanului *Schimbarea la față*, Iuliu Brendea trăiește în sfera unei utopii a erosului, „trasată însă cu luciditate și sensibilitate din perspectiva raportului, instabil și relativ, dintre adaptare și compromis”, căci „epifania erosului (iubirea lui Brendea pentru Valeria) reprezintă nu doar o angajare a ființei într-un regim al beatitudinii și al mirajului devoțiunii, ci și un recurs la entropia realității, la spectacolul carnavalesc al lumii”⁵. Statutul existențial al lui Iuliu Brendea, dar și al altor personaje (Pavel Mamina etc.) se bazează pe nevoia lucidității și pe fascinația utopiei, tentația unui spațiu himeric în opoziție cu expresivitatea cotidianului. S-ar putea spune că personajele lui Mihai Sin sunt într-o anumită măsură pândite de pericolul „demonstrației”, al unui anumit tezism, care este atenuat prin statutul complex al acestora, prin trăsăturile lor „mișcate”, instabile, prin subtilitatea cu care se intersectează vocile personajelor și

⁵ *Ibidem*.

vocea naratorului, chiar dacă autorul lor a avut totuși „destinul celor care construiesc temeinic și nespectaculos, destinul celor adevărați”⁶.

Romanul *Quo vadis, Domine?* propune o dublă perspectivă, epică și etică, autorul reprezentând, prin fapte, gesturi, personaje și întâmplări, imaginea unui univers infernal, cu linii groase, caricaturale, revelând, de asemenea, implicațiile morale pe care aceste fapte și personaje le presupun, accentul epic fiind plasat asupra personajului principal, Dominic Vanga, al cărui destin, marcat de imaginea lumii infernale în care trăiește este structurat prin analiza psihologică, descrierea comportamentală sau prin rememorări pregnante. Romanele lui Mihai Sin figurează, într-un registru autentic, parabole ale puterii și solitudinii omului în fața unei istorii alienante, parabola și interogația fiind strategiile etice esențiale ale acestor romane importante ale „promoției ’70. *Ierarhii* este un alt roman important, prin care naratorul pare să caute calea izbăvirii, dar a unei izbăviri individuale, romanul orientându-se într-o altă dimensiune, cea a unei meditații asupra lumii contemporane, prin reînnoirea scriiturii, a ieșirii din tiparele sau canoanele obișnuitului și a intrării într-o altă dimensiune, aceea a reflecției asupra istoriei. În acest fel, romanul valorizează categorii și medii socio-culturale diverse, expunând tipologia omului însingurat, conștient de destinul său, de intemperiiile timpului și degradarea corporalității.

Mereu în căutarea sinelui, personajul, mai ales în *Schimbarea la față*, își expune aventura existenței, tema singurătății fiind cea care predomină și în acest roman, o singurătate prin care prozatorul elimină tot ceea ce nu este necesar narațiunii, pentru a scoate în evidență o materie epică densă, cu numeroase întâmplări și cu comportamente întrețesute. Pe parcursul romanului nu aflăm prea multe despre biografia personajului, însă se poate remarca faptul că este un individ receptiv la ceea ce au de spus celelalte personaje, cu un spirit critic dezvoltat. Romanul *Quo vadis, Domine?* a fost receptat cu dificultate de critica literară, Mihai Sin fiind considerat un prozator aflat într-o etapă descendentă a carierei sale literare, cele două volume, mai ales primul, declanșând niște reacții dintre cele mai neașteptate, unele de o agresivitate inexplicabilă, poate și din perspectiva evenimentelor relatate în roman, a unor scene și personaje care trezeau animozități în perioada de după revoluție. Tema izbăvirii este, în romanul lui Mihai Sin, deosebit de relevantă, având conotații biblice ale mântuirii, trimiterile la textul biblic dezvăluindu-ne o altă dimensiune a scriitorului, un scriitor care redă credinței șansa izbăvirii, reliefând sensurile iubirii ca mod de a fi esențial, precum în romanul *Ispita izbăvirii*.

⁶ Dan Culcer, 1976: 225.

În ultimul subcapitol din cel de al treilea capitol voi contura o tipologie a personajelor din cărțile lui Mihai Sin, prin gruparea personajelor principale și a celor secundare, dar și prin realizarea unor corelații între ele, căutând să relev locul cuvenit al fiecărui personaj în ansamblul creației lui Mihai Sin, dar și unele analogii, corespondențe sau convergențe între eroii lui Mihai Sin și personajele altor scriitori români consacrați (Gavrilescu, din *La țigănci*, pe Ștefan Gheorghidiu, din *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, dar și unele personaje din opera lui Nicolae Breban).

Cel de-al treilea capitol, *Structuri narative în romanele lui Mihai Sin*, examinează universul romanesc, prin analiza atentă a acestor parabole ale puterii și ale singurătății omului în fața unei istorii alienante, prin revelarea partiturilor unei memorii epice autentice și grave. Există în romanele lui Mihai Sin tendința spre un realism psihologic, încă din romanul de debut, *Viața la o margine de șosea*, cu subiect banal și personaje comune, în care obiectivitatea viziunii se îmbină cu sobrietatea scriiturii, atenția scriitorului nefiind orientată atât asupra realității exterioare, cât asupra trăirilor, asupra afectelor, asupra arhitecturii interioare a ființei, cu interogații, extaze și angoase, astfel încât violența, tragicul, absurdul, cotidianul rezumă semnificațiile unei proze de observație a mentalităților sociale, cu unele accente expresioniste.

Mihai Sin a mărturisit dorința sa de a configura armătura epică a unor romane cu înțelesuri sau nuclee sociografice, inserând în structura epică fragmente de discurs publicistic, ce infirmă uneori logica narațiunii, printr-un amalgam oarecum confuz al discursului epic și al celui eseistic. Romanele *Bate și ți se va deschide* și *Schimbarea la față* reprezintă apogeul creației lui Mihai Sin, prozatorul valorificând o proză de tip eseistic, cu amprentă realistă pronunțată, dar și cu accente de parabolă extrem de relevante. O dată cu romanul *Quo vadis, Domine?*, proza lui Mihai Sin pare să intre într-un con de umbră al receptării critice, chiar dacă scriitorului a continuat să creadă în destinul romanului său: „Și mai cred că, într-o bună zi, poate chiar apropiată, adevărate motive ale «campanii» de acum mai bine de un deceniu vor ieși la iveală, dovedind goliciunea, lipsa de scrupule și chiar ticăloșia unora care, din '90 încoace, n-au încetat să se autointituleze lideri de opinie, în fapt aparținând unei false «ielite» care a răspândit, cred, multă derută, confuzie și imense cantități de defetism în societatea și în lumea românească.”⁷

⁷ Mihai Sin, *Quo vadis, Domine?*, vol. I, Editura Nemira, București, 2007, coperta IV.

Ispita izbăvirii, ultima carte, cea în care Mihai Sin și-a reunit căutări, interogații, frământări, așteptări și dezamăgiri, e un roman al condiției umane, cu extensie geografică și dileme identitare, roman social, dar în același timp și roman politic al actualității și al prezentului continuu, care se derulează sub ochii noștri, cu consecințele lui imediate sau cu impact pe termen lung, în care suntem adesea personaje și martori. Recuperând secvențe biografice, personaje cu destine împlinite sau ratate, deturnate de la un curs firesc de istorie, romanul sugerează în adâncul său posibilitatea izbăvirii. Romanele lui Mihai Sin expun, de fapt, parabole ale puterii și ale solitudinii ființei umane în fața unei istorii tragice, Cornel Moraru subliniind pregnanța percepției lumii, „intransigența morală”, dar și dinamica implicării eului creator în propriul text, chiar atunci când atitudinea sa ar părea detașată, impersonală. Tocmai de aceea Mihai Sin surprinde, în cărțile sale, „adevărul personajelor și metamorfozele condiției umane în situații-limită, încadrate de un flux narativ dominat de referențialitate și autoreferențialitate”⁸.

Substanța scriiturii înglobează, în cazul lui Mihai Sin, calitatea observației realității, cu exercițiul eseistic și publicistic și reflecția asupra avatarurilor istoriei, într-un stil care s-a impus prin sobrietate, pregnanță și nuanță. Toate aceste dominante ale stilului prozei lui Mihai Sin sunt analizate în capitolul *Dimensiuni stilistice*, în care se demonstrează ideea că scriitorul tinde spre un realism psihologic, cu accente sociologice, mai ales în romanul de debut, *Viața la o margine de șosea*, unde subiectul este banal, eroul nu se distinge prin nimic de ceilalți oameni, este comun, toate aceste elemente fiind reprezentate epic într-un stil obiectiv, sobru, de o anumită neutralitate a viziunii. Pe de altă parte, există anumite dimensiuni tematice ale operei (violența, tragicul, absurdul, contingentul focalizat intens), prin care prozele lui Mihai Sin tind spre o anvergură expresionistă a observației mentalităților sociale.

Se poate aprecia că atât volumele de povestiri, cât și romanele lui Mihai Sin pun în evidență un stil care se caracterizează prin concizie, claritate și fermitate, dar și printr-un discurs abundent, policrom, diversificat. Pe de altă parte, din paginile de mărturie și confesiuni, se dezvăluie faptul că Mihai Sin crede cu ardoare în scrisul său, într-o manieră implicată și dedicată unei realități multiforme. După anul 1990, se poate vorbi de o marginalizare a scriitorului, cele două volume ale sale, *Quo vadis, domine?* declanșând o serie de reacții negative, polemice, Mihai Sin retrăgându-se pentru o perioadă de timp la Târgu Mureș, unde își dezvoltă o carieră didactică universitară. Subcapitolul *Abordări stilistice* este dedicat abordării unor cărți de proză scurtă și romane din

⁸ Iulian Boldea, *Destin și istorie: proza lui Mihai Sin*, în revista „Limba română”, nr. 4-5, 2020, p. 39.

perspectiva unor comentarii și interpretări stilistice, pentru a putea demonstra valoarea estetică și expresivitatea acestor creații.

Capitolul *Publicistica* este dedicat unei ipostaze semnificative a activității literare a lui Mihai Sin, cea de publicist în cadrul revistei „Vatra”, eseist, remarcând și activitatea de politician a scriitorului, care a fost redactor al revistei „Vatra”, unde împreună cu Romulus Guga și Dan Culcer a pus bazele unei reviste de cultură importante la nivel național și internațional. După moartea prematură a lui Romulus Guga, la conducerea revistei „Vatra” se va afla o lungă perioadă de timp Cornel Moraru, care a menținut revista la o cotă valorică înaltă, prin publicarea unor creații importante, aparținând unor scriitori cu rezonanță în literatura română. După anul 1989, Mihai Sin pleacă în București, la Editura Albatros, unde va ocupa o vreme funcția de director, după care este numit atașat cultural la Ambasada României din Tel Aviv, în 1992, pentru ca apoi să se întoarcă la Târgu Mureș, unde va urma o carieră didactică universitară, la Universitatea de Arte. În multe dintre interviurile sale, Mihai Sin vorbește despre o schimbare, o primenire necesară în domeniul literaturii și în domeniul publicistic, sau în cel politic.

În volumul de publicistică *Cestiuni secundare. Chestiuni principale*, din 1983, Mihai Sin reunește reportaje, eseuri, articole și interviuri publicate în revista „Vatra”. De altfel, publicistica, articolele de ziar, citatele din presă apropie unele romane ale lui Sin de ceea ce numim romane-document, eseistul considerând că alături de romane, spațiul publicisticii este important atât ca modalitate de cunoaștere a realului, cât și ca exercițiu de asceză stilistică, prin recursul la obiectivarea viziunii, la estomparea emotivității proprii în beneficiul tratării adecvate, impersonale a lumii, a socialului, a existenței cotidiene a oamenilor. Important este și volumul de eseuri *Marea miză*, în care relevante sunt cam aceleași obsesii și teme dominante ale scriitorului, Mihai Sin relevând, prin această carte, dar și prin *Cestiuni secundare. Chestiuni principale* experiențele care l-au format ca scriitor, într-o expresie directă, sau mai voalată, fapt care denotă preocuparea lui Mihai Sin pentru edificarea unor opere literare de valoare, prin care să se integreze într-o tradiție a prozei românești pentru care esteticul și eticul sunt valori strâns corelate. Setul de concluzii din finalul tezei de doctorat sintetizează comentariile, interpretările și analizele pe text prezente, demonstrând apartenența scriitorului la promoția anilor '70, fizionomia puternic individualizată a prozei sale, dar și prezența unor posibile influențe ale prozei de dinainte, accentuând importanța cunoașterii unui asemenea model epic prin reliefarea notelor definitorii ale unui scriitor important al prozei românești postbelice.

Mihai Sin consideră că publicistica poate să se distingă drept model de formare al prozatorului tânăr, „școala” reportajului, proza scurtă, romanul reprezentând etape ale formării unui prozator. În reportaje, scriitorul își fixează atenția asupra detaliului, cu efecte expresive remarcabile, căci, pornind de la datele realului, prozatorul e preocupat de sensul adânc al scenelor, întâmplărilor și personajelor. Preocupat de condiția romanului, Mihai Sin relevă în cartea sa *Marea miză* (2003) câteva interogații cu privire la această specie literară, denunțând „letargia mimetică” și dialogul subaltern cu alte culturi, demontând mitul marelui roman, sau obsesiile receptării sale, căci romanul și cititorii săi sunt teritorii care trebuie cucerite și recucerite, romanul fiind solicitat pentru a se identifica ieșirea omului din starea de încremenire, de letargie. Volumul de eseuri *Marea miză* expune obsesiile romancierului român contemporan, dar și revelațiile integrării într-o tradiție binecunoscut: „Pe măsură ce au trecut anii, după căderea comunismului, o bună parte a literaturii «subversive» nu ne mai pare atât de subversivă, iar în privința celei «dizidente», autori și opere pot fi și mai drastic puși sub semnul întrebării, dacă nu al contestării.”⁹.

Destinul operei lui Mihai Sin este unul sinuos, activitatea sa literară prodigioasă sugerând profilul unei personalități distincte, a unui publicist, prozator, romancier, redactor de revistă, director de editură, atașat cultural la ambasadă, profesor universitar, un profil multivalent, de autentică valoare și forță creatoare.

Pe parcursul acestei cercetări cu caracter monografic, am încercat să explorez și să interpretez aspectele cele mai relevante ale biografiei și operei lui Mihai Sin, surprinzând creația sa atât din perspectiva unor valențe estetice și etice semnificative, cât și prin prisma raporturilor dintre operă și epocă, dintre text și context, un context specific perioadei dominate de dictatura comunistă, în care cultura, literatura și implicit scriitorii au avut de suportat presiunea factorului ideologic constrângător și alienant. Desigur, reacția scriitorilor la controlul ideologic a fost diferită, de la acceptare și colaboraționism, la sustragere discretă sau mai puțin discretă sau chiar la o anumită formă de rezistență, prin care creatorii au încercat să se sustragă mecanismelor de funcționare a cenzurii. În acest sens, Mihai Sin a exprimat, în textele sale, o conștiință acută, fermă a condiției artistice, asumându-și cu luciditate propriul destin, dezvoltând teme de actualitate, ancorate în realitatea socio-politică a momentului istoric, considerând că, în această perspectivă complexă, existența unui scriitor se concentrează într-o imagine relevantă, ancorată la intersecția dintre un timp al prezentului și unul al trecutului.

⁹ Mihai Sin, *Marea miză*, p. 101.

BIBLIOGRAFIE

A. Bibliografia operei

1. Sin, Mihai, *Viața la o margine de șosea*, Editura Cartea Românească, București, 1975.
2. Sin, Mihai, *Ierarhii*, Editura Eminescu, București, 1981.
3. Sin, Mihai, *Schimbarea la față*, Editura Cartea Românească, București, 1985.
4. Sin, Mihai, *Bate și ți se va deschide*, Editura Dacia, Cluj, 1991.
5. Sin, Mihai, *Quo vadis, Domine?* (volumul I și II), Editura Humanitas, București, 1993.
6. Sin, Mihai, *Marea miză*, Editura Nemira, București, 2008.
7. Sin, Mihai, *Ispita izbăvirii*, Editura Nemira, București, 2014.

B. Bibliografia critică

I. În volume

1. Adler, Alfred, *Sensul vieții*, Editura Iri, București, 1995.
2. Albérès, R.M., *Istoria romanului modern*, Editura pentru literatură universală, București, 1968.
3. Băciut, Nicolae, *Oglinzi paralele - interviuri*, Editura Ambasador, Târgu Mureș, 1998.
4. Bărbulescu, Simion, *Profiluri literare contemporane*, Editura Cartea Românească, București, 1987.
5. Bârlă, Grațiana (editor), *Personalități publice politice*, Editura Holding Reporter, București, 1996.
6. Bârna, Nicolae, *Comentarii critice*, Editura Albatros, București, 2001.
7. Boldea, Iulian, *Metamorfozele textului (Orientări în literatura română de astăzi)*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 1996.
8. Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2002.
9. Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, traducere din limba engleză de Virgil Stanciu, Editura Polirom, Iași, 2003.
10. Ciocârlie, Corina, *Pragmatica personajului*, Editura Minerva, București, 1992.
11. Condurache, Val, *Fantezii critice*, Editura Junimea, București, 1983.
12. Coroiu, Constantin, *Dialoguri literare*, Editura Eminescu, București, 1980.
13. Coroiu, Constantin, *Dialog în actualitate*, Editura Junimea, București, 1985.
14. Cosma, A., *Romanul românesc contemporan și problematica omului contemporan*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
15. Cosma, Anton, *Romanul românesc contemporan 1945-1985. II Metarealismul*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998.

16. Cordoș, Sanda, în vol. *Dicționar analitic de opere românești*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998.
17. Cristea, Valeriu, *A scrie, a citi*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1992.
18. Cristea, Valeriu, *Modestie și orgoliu*, Editura Pontica, București, 1985.
19. Cristea, Valeriu, *Fereastra criticului*, Editura Cartea Românească, București, 1987.
20. Cristescu, Maria-Luiza, *Politici ale romanului românesc interbelic*, Editura Cartea Românească, București, 2001.
21. Crohmălniceanu, Ovid. S, *Pâinea noastră cea de toate zilele*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
22. Crohmălniceanu, Ovid. S, *Al doilea suflu*, Editura Cartea Românească, București, 1989.
23. Culcer, Dan, *Citind sau trăind literatură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
24. Culcer, Dan, *Serii și grupuri*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
25. Dimisianu, G., *Prozatori de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1970.
26. Dimisianu, Gabriel, *Lumea criticului*, ed. Fundației Culturale Române, București, 2000.
27. Dinutz, Mircea, *Popasuri critice*, Editura Psychelp, Bacău, 2001.
28. Glodeanu, Gheorghe, *Dimensiuni ale romanului contemporan*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1998.
29. Gorcea, Mihai, *Structură și mit în proza contemporană*, Editura Cartea Românească; București, 1982.
30. Holban, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, Editura Cartea Românească, București, 1987.
31. Iorgulescu, Mircea, *Firescul ca excepție*, Editura Cartea Românească, București, 1979.
32. Iorgulescu, Mircea, *Ceara și sigiliul*, Editura Cartea Românească, București, 1982.
33. Holban, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, Editura Cartea Românească, București, 1987.
34. Holban, Ioan, *Istoria literaturii române. Portrete contemporane, volumul I*, Editura Princeps Edit, Iași, 2003.
35. Lovinescu, Monica, *Est-Etice, Unde scurte*, volumul IV, Editura Humanitas, București, 1994.
36. Manea, Norman, *Pe contur*, Editura Cartea Românească, București, 1984.
37. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
38. Micu, Dumitru, *Scurtă istorie a literaturii române*, volumul III, Editura Iriana, București, 1996.
39. Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum I.O., București, 2000.
40. Moraru, Cornel, *Semnele realului*, Editura Eminescu, București, 1981.
41. Moraru, Cornel, *Textul și realitatea*, Editura Eminescu, București, 1984.
42. Moraru, Cornel, *Obsesia credibilității*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996.
43. Negoîtescu, I., *Scriitori contemporani*. Ediție îngrijită de Dan Damaschin, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1994.
44. Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

45. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Fundației Pro, București, 2006.
46. Pecie, Ion, *Romancierul în fața oglinzii*, Editura Cartea Românească, București, 1989;
47. Perian, Gheorghe, *Pagini de critică și de istorie literară*, Editura Ardealul, Colecția Sinteze Târgu Mureș 1998.
48. Perian, Gheorghe, *Literatura în schimbare*, Editura Limes, Cluj Napoca, 2010.
49. Petraș, Irina, *Literatura română de azi*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994.
50. Petraș, Irina, *Literatura română contemporană. O panoramă*, Editura Ideea europeană, București, 2008.
51. Piru, Alexandru, *Istoria literaturii române de la început până azi. Compendiu*, Editura Univers, București, 1981.
52. Popa, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, ediția a II-a, Editura Albatros, București, 1977.
53. Raicu, Lucian, *Printre contemporani*, Editura Cartea Românească, București, 1980.
54. Raicu, Lucian, *Fragmente de timp*, Editura Cartea Românească, București, 1984.
55. Regman, Cornel, *Noi explorări critice*, Editura Eminescu, București, 1982.
56. Simion, E., *Scriitori români de azi*, IV, Editura Cartea Românească, București, 1989.
57. Simuț, Ion, *Diferența specifică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
58. Simuț, Ion, *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, București 1994.
59. Simuț, Ion, *Arena actualității*, Editura Polirom, București, 2000.
60. Sorescu, Roxana, *Lumea repovestită*, Editura Eminescu, București, 2000.
61. Ștefănescu, Alex., *Între da sau nu*, Editura Cartea Românească, București, 1982.
62. Ștefănescu, Alex., *Prim-plan*, Editura Eminescu, București, 1987.
63. Tomuș, Mircea, *Mișcarea literară*, Editura Eminescu, București, 1981.
64. Titel, S., *Pasiunea lecturii*, Editura Facla, Timișoara, 1976.
65. Tuchilă, Costin, *Privirea și cadrul*, Editura Cartea Românească, București, 1988.
66. Țeposu, Radu G., *Viața și opiniile personajelor*, Editura Cartea Românească, București, 1980.
67. Ulici, Laurențiu, *Literatura română contemporană*, I - *Promoția 70*, Editura Eminescu, București, 1995.
68. Ulici, Laurențiu, *Prima verba*, Editura Albatros, București, 1975.
69. Ungureanu, Cornel, *Istoria secretă a literaturii române*, Editura Aula, București, 2007.
70. Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985.
71. Ungureanu, Cornel, *Geografia literaturii române, azi*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
72. Voncu, Răzvan, *Secvențe literare contemporane. O panoramă a literaturii române în deceniul 1990-2000*, Editura Academiei Române, București, 2001.
73. Vlad, Ion, *Lectura romanului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.
74. Vlad, Ion, *Lectura prozei*, Editura Cartea Românească, București, 1991.

II. În periodice

1. Adamek, Diana, *Cele nevăzute...*, în „Tribuna”, nr. 23, 1990.
2. Andreescu, Gabriel, *Mihai Sin: Quo vadis, Domine?*, în „22”, nr.12, 1994.
3. Andru, Vasile, *Despre rostul ierarhiilor*, în „România literară”, nr. 41, 1982.
4. Ardeleanu, Virgil, *Un prozator*, în „Steaua”, nr.7, 1979.
5. Bârgău, Valeriu, *Cu Mihai Sin (interviu)*, în „Tribuna”, nr.43, 27 octombrie 1988.
6. Bârgău, Valeriu, *Proba labirintului*, în „Tribuna”, nr.26, 30 iunie 1988.
7. Băciuț, Nicolae, *Mihai Sin: „Cred în prietenie ca într-un dar divin care poate să-i fie făcut unui om”*, în „Luceafărul”, nr.5, 1997.
8. Băciuț, Nicolae, *Mihai Sin - 75*, în „Vatra Veche”, nr. 11, noiembrie, 2017.
9. Băciuț, Nicolae, *Scritorul de lângă noi*, în „Vatra Veche”, nr. 11, noiembrie, 2017.
10. Boldea, Iulian, *Parabolă și adevăr*, în „Vatra”, nr.1, 1993.
11. Boldea, Iulian, *Interogație și interpretare*, în „Luceafărul”, nr.15, 1996.
12. Boldea, Iulian, *Evocare și destin*, în „Cuvântul liber”, nr.117, 1996.
13. Boldea, Iulian, *Literatura română târgumureșeană postbelică*, în „Târnava”, nr.1-2- 3, 2000.
14. Borbély, Ștefan, *Călimara cu otravă*, în „Apostrof”, nr. 5-6-7, 1994.
15. Borbély, Ștefan, *Viața în surdină*, în „România literară”, nr.33, 1990.
16. Borz Teodor, *Mihai Sin*, în „Vatra”, nr 11, 1972.
17. Buciu, Marian Victor, *Mihai Sin-romancierul*, în „Familia”, nr. 3, 2005.
18. Bularca Otilia, *Mihai Sin și revista Ecou*, în „Vatra Veche”, nr. 11, noiembrie, 2017.
19. Cadariu, Alina, *Mihai Sin despre romanul „Quo vadis, Domine?”*, în „Vatra”, nr.1, 1994.
20. Căbuțiu, Horia Al., *Lumea ca terasă*, în „Vatra”, nr.1,1993.
21. Cistelean, Al., *Eu cred că sîntem... conduși de mafioți și atei*, în „Vatra”, nr.1, 1993.
22. Cistelean, Al., *Proza și conștiința*, în „Familia”, nr. 6, 1991.
23. Cistelean, Al., *„Voi intelectualii, ar fi mai bine să vă băgați mințile-n cap”*, în „Vatra”, nr.1, 1993.
24. Chițimia I.C., Dima Al. (coordonatori), *Dicționar cronologic: literatură română*, Editura Științifică și Pedagogică, București, 1979.
25. Condurache, Val. *Crepuscul*, în „România literară”, nr.26, 1990.
26. Cristea, Valeriu, *Orizantalitate și profunzime*, în „Vatra”, nr.225, 1989.
27. Cristea, Valeriu, *Un sens mai înalt*, în „România literară”, nr.51, 21 decembrie 1989.
28. Cubleşan, Constantin, *Viața la periferia vieții* în „Adevărul de duminică”, nr. 13, 1990.
29. Culianu, Ioan Petru, *Cultură română?*, în „Vatra”, nr. 5, 1993.
30. Diaconescu, Romulus, *Schimbarea la față*, în „Ramuri”, nr.4, 1993.
31. Dimisianu, Gabriel, *Romanul antitotalitar*, în „România literară”, nr. 44, 31 octombrie 1991.
32. Dobrescu, Caius, *Oare M.S. mizează totul pe volumul II?*, în „Vatra”, nr.3, 1994.
33. Dobrescu, Caius, *Pro Sin*, în „România literară”, nr.45/ 46, 1994.

34. Dumitriu, Dana, *Mesaje către o omenire viitoare*, în „România literară”, nr.4, 1982.
35. Fotiade, Ramona, *Tema singurătății*, în „Contrapunct”, nr.14, 1990.
36. Felea, Cristina, *Adevăr și valoare* în „Tribuna”, nr.13, 1984.
37. Grigor, Andrei, *Anacronism* în „Literatorul”, nr.40,1994.
38. Grigor, Andrei, „*Schimbarea la față*” a romanului, în „Caiete critice”, nr.6-7, 1991.
39. Guga, Romulus, *Mihai Sin* în „Vatra”, nr.11, 1974.
40. Holban, Ioan, *Clipa , ca o lamă rece* în „Mișcarea literară”, nr.1, 2003.
41. Holban, Ioan, *Gardul și leopardul*, în „Cronica”, nr.7, 1990.
42. Hurubă, Mihai, *Cu și despre scriitorul Mihai Sin*, în „Vatra Veche”, nr. 6, 2014.
43. Hurubă, Dumitru, *Inedit. Mihai Sin, Corespondența*, în „Vatra Veche”, nr. 15, 2015.
44. Hurubă, Dumitru, *Mihai Sin, unul dintre marii scriitori români ai sfârșitului de secol XX*, în Vatra Veche, nr.4, 2017.
45. Hurubă, Dumitru, *Mihai Sin. Încheiere explicativă*, în „Vatra Veche”, nr.4, 2017.
46. I.P., *Romanul politic în tranziție*, în „România literară”, nr.45-46, 1994.
47. Iorgulescu, Mircea, *Politică și delicatețe* în „Dilema”, nr.72, 1994.
48. Iorgulescu, Mircea, *Țal!* în „Dilema”, nr. 79, 1994.
49. Iorgulescu, Mircea, *Țal! (II)* în „Dilema”, nr. 80, 1994.
50. Iorgulescu, Mircea, *Țal! (III)* în „Dilema”, nr. 81, 1994.
51. Iorgulescu, Mircea, *Țal! (IV)* în „Dilema”, nr. 82, 1994.
52. Jurcan, Alexandru, *Scrisoare târzie lui Mihai Sin*, în „Vatra Veche, nr. 11, noiembrie, 2017.
53. Marcoș, Ion, *Tineri prozatori*, în „Tribuna”, nr.13, 1973.
54. Kocsis Francisko, *La lumina felinarului*, în „Cuvântul liber” nr.27, februarie 1990.
55. Mareș, Radu, *Mihai Sin și tema „schimbării la față”*, în „Tribuna”, nr. 45, 1996.
56. Mareș, Radu, *Momentul prozei scurte*, în „Transilvania”, nr.37, 1979.
57. Manea, Norman, *Adevăr uman - adevăr artistic*, în „Tribuna”, nr. 36, 1976.
58. Marcoș, Ion, *Tineri prozatori*, în „Tribuna, nr.13, 1973.
59. Marica, Valentin, *Ispita izbăvirii*, în „Vatra”, nr.11, octombrie, 2017.
60. Marica, Valentin, *Romanul ca teritoriu de cucerit (Mihai Sin)*, în „Vatra Veche, nr. 11, noiembrie, 2017.
61. Mihăilescu, Dan C., *În absența bubulilor*, în „România literară”, nr. 45/46, 1994.
62. Miko, Ervin, *Cu prozatorul Mihai Sin*, în „Orizont”, nr.3, 20 ianuarie 1989.
63. Moceanu, Ovidiu, *Proiecție și contrapunct*, în „Astra”, nr. 1, 1985.
64. Mocuța, Gh., *Provincia Magna*, în „Arca”, nr. 5, 1991.
65. Moraru, Cornel, *Intransigența morală*, în „Vatra”, nr.1, 1990.
66. Moraru, Cornel, *Quo vadis, Domine?*, în „Vatra”, nr.1, 1990.
67. Moraru, Cornel, *Trecutul, ca o rană sângerândă*, în „Vatra”, nr.1, 1993.
68. Mureșan, Dumitru, *Argument pentru o antologie a tinerilor poeți mureșeni*, în „Vatra”, nr. 2, 1979.
69. Mureșan, Dumitru, *Îmblânzirea lui Vineri* , în „Vatra”, nr.232, 1990.
70. Nușfelean, Olimpiu, *Mihai Sin despre miza romanului ca provocare*, în „Mișcarea literară”, nr. 4, 2003.

71. Oproescu, Alex., *Salonul literar: o revistă vorbită*, Biblioteca Județeană „Vasile Voiculescu”, Buzău, 1993.
72. Palade, Rodica, *Scriitorul român după trei ani de la „evenimente”*, în „22”, nr. 51, 1992.
73. Pantea, Aurel, *Violența existențială și refuzul etic*, în „Vatra”, nr.1, 1993.
74. Pârvulescu, Ioana, *Obsesiile Noastre*, în „România literară”, nr. 45/46, 1994.
75. Petraș, Irina, *A fi mers*, în „Tribuna”, nr.6, 1992.
76. Petraș, Irina, *Proza scurtă în avangardă*, în „Steaua”, Nr.1, 1990.
77. Petraș, Irina, *Mihai Sin, omul în lume*, în „Vatra Veche”, nr. 11, noiembrie, 2017.
78. Pinte, Ioan, *„Mi se pare firesc ca un scriitor să-și trăiască și să-și cultive propria sa realitate”*, în „Luceafărul”, nr.1, 1993.
79. Podoabă, Virgil, *Al treilea timp*, în „Vatra”, nr.1, 1993.
80. Pruteanu, George, *Mihai Sin*, în „Convorbiri literare”, nr. 12, 30 iunie 1973.
81. Rachieru, Adrian-Ovidiu, *Mihai Sin și ispita romanului total*, în „Expres cultural”, nr.12, decembrie, 2020.
82. Radu, Tania, *Din lumea paralelă*, în „LAI”, nr. 4 din 1994.
83. Raicu, Lucian, *Proba realului*, în „România literară”, nr.16, 1990.
84. Rusu, Tania, *Din lumea paralelă*, în „Litere, Arte, Idei”. Supliment cultural „Cotidianul”, nr. 4, 1994.
85. Titel, Sorin, *Existența cotidiană*, în „România literară”, nr.36, 1979.
86. Țarălungă, Ecaterina, *Mihai Sin - un semn de generație*, în „Vatra”, nr. 11, noiembrie 2017.
87. Țion, Alexandru, *Rigoare și detaliu*, în „Astra”, nr.6 , 1990.
88. Sălăjan, Vasile, *Un roman cinematografic*, în „Tribuna”, nr. 2, 11 ianuarie 1979.
89. Sorescu, Roxana, *Literatură de frontieră*, în „Luceafărul”, nr. 34, 1996.
90. Simuț, Ion, *Mihai Sin. Schimbarea la față*, în „Familia”, nr.3, 1987.
91. Sin, Mihai, *Vatra veche în dialog cu Mihai Sin*, în „Vatra Veche”, nr. 11, noiembrie 2010.
92. Stamatoiu, Cristian, *Laudatio Domini Mihai Sin*, în „Vatra Veche”, nr. 11, noiembrie, 2017.
93. Șipoș, Mariana, *Literatura, prima zonă liberă de comunism*, în „România literară”, nr.13, 1991.
94. Ștefănescu, Alex, *Istoria exactă a literaturii române contemporane: Mihai Sin*, în „Tomis”, nr. 2 1987.
95. Ștefănescu, Alex., *Spre altfel de proză*, în „Flacăra”, nr.9, 1990.
96. Ștefănescu Alex., *Quo vadis, Mihai Sin?*, în „România literară”, nr.11, 1994.
97. Ștefănescu, Alex., *Un diavol mult prea simpatic*, în „România literară”, nr.12, 1994.
98. Ștefănescu, Alex., *Un roman propagandistic*, în „România literară”, nr.31, 1996.
99. Ungureanu, Cornel, *Ordinea zilei*, în „Orizont”, nr.23, 1984.
100. Ungureanu, Cornel, *Mihai Sin și cărțile sale necunoscute*, în „România literară”, nr. 22 din 2014.
101. Ungureanu, Cornel, *Mihai Sin și ierarhiile culturii*, în „Vatra Veche”, nr. 11, noiembrie, 2017.
102. Ungureanu, Cornel, *De-a v-ați ascuns*, în „Vatra”, nr. 6, 1993.

103. Vlad, Ion, *Temele naratorului* în „Tribuna”, nr. 25, 1986.
104. Zalis, Henri, *Un jalon epic novator*, în „Luceafărul”, nr. 46, 1990.

III. Dicționare, enciclopedii.

1. *** *Dicționar de literatura română. Scriitori, reviste, curente*, coordonatori: Dim. Păcurariu, Paul Cornea, Pompiliu Marcea, Valentina Marin Curticeanu, Dumitru Micu, Al. Pezderka, Marian Popa, Eugen Simion, Dan Simonescu, I.V. Șerban, Elena Zaharia Filipaș, Editura Univers, București, 1979.
2. *** *Dicționarul Esențial al Scriitorilor Români (DESR)*, coordonatori Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, Editura Albatros, București, 2000.
3. *** *Academia Română, Dicționarul General al Literaturii Române, P/R*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006.
4. *** *Dicționar analitic de opere literare românești*, volumul I și II, coordonator: Ion Pop, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.
5. *** *Dicționar general al literaturii române*, coordonator: Eugen Simion, Editura Universul Enciclopedic, București, 2004.
6. *** *Dicționar de personaje literare din proza și dramaturgia românească*, ediția a IV-a, coordonator: Florin Șindrilaru, Editura Paralela 45, Pitești, 2002.
7. *** *Bibliografia esențială a literaturii române - Scriitori, Reviste, Concepte*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
8. Cosma, Ana, *Scriitori români mureșeni. Dicționar biobibliografic*, Biblioteca Județeană Târgu-Mureș, Târgu-Mureș, 2000.
9. Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, I-II, Editura Fundația Luceafărul, București, 2001; ed. a II-a, 2009.